

Suverenost v politični teoriji: historični pogled na evolucijo koncepta

Abstract

A Historical Perspective on the Evolution of the Concept of Sovereignty in Political Theory

Today, sovereignty is a global system of authority which extends across all civilizational, linguistic, cultural, religious, ethnic and other types of communities that comprise humankind. The article follows the evolution of the concept of sovereignty, which has been one of the central concepts of political theory ever since Jean Bodin formulated it as an innovation designed to resolve the uncertainties and confusion which surrounded the issues of authority and law during the late middle ages. This very shift, which characterises the transition into modernity, is central to the article's endeavour. The author posits that it marks the point in time when sovereignty became the organizing principle of political reality and our understanding of it – a principle which divides political reality into exclusive domains that are mutually implied. The material basis of this transition consists of changes in the economy and the technological progress which, by the end of the long 16th century, enabled control over an increased amount of territory and the centralization of power. In this way, the state can be conceptualized as an entity capable of assimilating political and societal differences and antagonisms in one single form.

Keywords: sovereignty, history of political thought, political theory, power, state, globalization

Urban Suša holds a Master of Arts degree in International Relations and is a doctoral student in Political Science at the University of Ljubljana. (susaurban@hotmail.com)

Povzetek

Suverenost je danes globalni sistem avtoritete, ki je razširjen po vseh civilizacijskih, jezikovnih, kulturnih, verskih in etničnih skupinah ter drugih skupnostih, na katere se deli človeštvo. Članek sledi razvoju koncepta suverenosti, ki spada med osrednje koncepte politične teorije, odkar ga je Jean Bodin formuliral kot inovacijo, s katero je ponudil rešitev za negotovost in zmedo, ki sta obkrožali vprašanje avtoritete in prava, značilno za pozni srednji vek. Ravno temu prelomu, ki zaznamuje prehod v moderno, avtor nameni izdatno pozornost, saj po njegovem mnenju takrat suverenost postane organizirajoče načelo politične realnosti in tudi našega razumevanja le-te, torej načelo, ki politično realnost deli na medsebojno izključujoče se domene, ki implicirajo druga drugo. Kot materialistično podstat tega prehoda identificira spremembe v gospodarstvu in tehnološki napredek, ki s koncem dolgega šestnajstega stoletja omogoči nadzor nad obsežnejšim ozemljem in koncentracijo moči oziroma centralizacijo oblasti. S tem se odpre prostor, v katerem se država konceptualizira kot tista celota, ki je sposobna v eni obliki asimilirati politične in družbene razlike in antagonizme.

Ključne besede: suverenost, zgodovina političnih idej, politična teorija, oblast, država, globalizacija

Urban Suša je magister mednarodnih odnosov in doktorski študent politologije na Univerzi v Ljubljani. (susaurban@hotmail.com)

Lahko bi rekli, da je suverenost eden od konceptov politične teorije, ki so se – bržkone ob *svobodi* in *pravica*h – nemara najgloblje in najširše zasidrali v politično imaginacijo množic. Po svoje je to razumljivo, saj gre na eni strani za osrednji politični koncept moderne, na drugi strani pa se zdi, da raba izraza suverenost javno razpravo mestoma prežema tako temeljito, da si ga prilaščajo prav vsi – od akademikov do tabloidnih prežvekovalcev najnižkotnejših človeških strasti. V Sloveniji tako suverenost na trenutke postane drugo ime za Piranski zaliv, v Združenem kraljestvu pa so bili ravno klici po obnovitvi neke mitološke suverenosti iz preteklosti *spiritus movens*, ki je privedel do referendumске odločitve o izstopu iz Evropske unije.

A tovrstne razprave, ki se pogosto prepletajo okrog vprašanj neodvisnosti, ozemeljske celovitosti in samostojnosti držav ter ravno tako često zaidejo v ideološke nacionalistične programe, (ne)namenoma spregledajo ključni vidik koncepta. In sami tega ne bi znali ubesediti bolj strnjeno in povedno, kot to storita Matevž Kokol in Jernej Pikalo (2015: 1079), ko zapišeta: »Koncept suverenosti je, kljub svoji navidezni vsebinski koherentnosti, daleč od te.« Povedano drugače, takoj ko se razprava oddalji od osnovne pojmovne ravni, pri kateri vsakdanje razumevanje koncepta suverenosti počiva na treh konstitutivnih elementih oblasti, ozemlja in naroda, postane ta koncept nadvse izmuzljiv in z njim vsakdo razume, kar v danem trenutku želi posredovati.

Zato kot prispevek k razpravi o suverenosti na Slovenskem v nadaljevanju ponujamo pregled evolucije tega koncepta v politični teoriji. Mestoma je ta pregled sicer kronološko neurejen, saj poskuša predvsem zajeti trenutek, ko se neurejena srednjeveška razmerja nadrejenosti-podrejenosti oziroma vzporednih oblasti in avtoritet prelijejo v vsaj navidezno skladnejši svet modernega sistema držav, ki ne dopušča več zunanosti.

Geneza

Oblikovanje modernega koncepta politične suverenosti pripisujemo zgodnjim modernim političnim teoretikom, na splošno pa se priznava, da je prvo sistematično konceptualizacijo suverenosti podal Jean Bodin v svojem delu *Šest knjig o republiki*.¹ S tem se je poskušal odzvati na rast moči in kompleksnosti držav, ki so jih upravljali vladarji, ki so čedalje bolj omejevali neodvisno moč plemstva, nasprotovali vmešavanju cerkve v državne zadeve, vzpostavljali birokratske aparate, ki so enakomerno uveljavljali moč kralja po celotnem ozemlju, izpopolnjevali nove

¹ Beseda suverenost je že od začetka 16. stoletja pridobivala na veljavi, vendar ravno Bodina štejemo za prvega, ki je v svojem delu *Six livres de la republique* iz leta 1577 postavil teorijo o njenih temeljih.

diplomatske oblike in tako naprej (Rosenberg, 1994: 136). Bodin državo razume kot tvorbo, ki si lasti trajno in absolutno suverenost (*puissance souveraine*) z neomejeno oblastjo postavljanja zakonov, ter je svoje besedilo razvil kot obrambo absolutizirajoče monarhije, ko se je soočala z delitvijo države zaradi vztrajanja fevdalnih korporativnih oblik.² Zato ima njegova razprava obliko prošnje po nadrejeni oblasti, ki bo korporativne sestavine politične skupnosti, zlasti tri stanove, združila v organsko enotnost, uravnotežen hierarhični red, ki temelji na »skladni pravičnosti«, pravičnosti »sorazmerne« enakosti med neenakimi korporativnimi tvorbami (ibid.).

Suverenost je torej predstava o avtoriteti, utelešeni v omejenih ozemelskih organizacijah, ki jih poznamo kot države in ki jo danes te izražajo v svojih različnih odnosih in dejavnostih, navznoter in navzven. Danes je suverenost v središču politične ureditve in pravnih običajev sodobnega sveta. Koncept se je rodil iz sporov in vojn – verskih in političnih – v Evropi šestnajstega in sedemnajstega stoletja ter se v dveh stoletjih neprekinjenega obstoja razširil po vsem svetu, pri čemer se je spreminjal in razvijal.

Ta predstava avtoritete se izrazito razlikuje od predstav iz drugih obdobj, še zlasti iz poprejšnjega, srednjeveškega časa, ko je v Evropi osrednje mesto zasedala teokratska in transnacionalna predstava avtoritete rimskega krščanstva. Ravno tako se suverenost bistveno razlikuje od predstav o avtoriteti v drugih delih sveta, preden so zahodne imperialne države posredovale na teh območjih ter jo vzpostavile kot globalen in ne več zgolj evropski ali zahodni sistem avtoritete. Ta širitev na svetovno razsežnost se je dokončala šele v devetnajstem in dvajsetem stoletju, pred evropskim in ameriškim posredovanjem v nezahodnem svetu pa je ta deloval na podlagi bistveno drugačnih predstav avtoritete. Skozi stoletja so se ureditve in običaji državne suverenosti ustalili na vseh celinah, četudi ne povsod ob istem času ali z enako ravno učinkovitosti in sprejemanja.

Danes je suverenost globalni sistem avtoritete, ki je razširjen po vseh civilizacijskih, jezikovnih, kulturnih, verskih in etničnih skupinah ter drugih skupnostih, na katere se deli človeštvo. Sistem suverenih držav je edini globalni sistem avtoritete, ki je kdaj obstajal. Nekdaj so lahko številni ljudje živeli zunaj pristojnosti suverenih držav, danes to ni več mogoče. Na Zemlji ni več naseljenega ozemlja, ki bi bilo zunaj tega sistema. Celotno prebivalstvo planeta živi v suvereni državi, pri čemer imajo nekateri nekaj možnosti izbire, v kateri državi bi živeli, nimajo pa druge možnosti, kot da živijo v eni ali drugi državi.

² To odraža takratno strukturno osnovo francoskega absolutizma, saj je bilo od 85 do 90 odstotkov pridelovalne zemlje v neposredni lasti kmetov, kar je imelo za posledico močno koncentracijo razpolaganja s presežki iz te proizvodnje v rokah lokalnega plemstva, to pa je pomenilo neposredno oviro zakoniti centralizaciji (Rosenberg, 1994: 137).

Suverenost in prehod v moderno

Suverenost je zgodovinska inovacija nekaterih evropskih političnih in verskih akterjev, ki so poskušali ubežati svoji podrejenosti papeški in imperialni oblasti srednjeveške Evrope in vzpostaviti lastno neodvisnost od vseh drugih oblasti, tudi medsebojno neodvisnost. Gre za ureditev avtoritete oblasti, ki je postsrednjeveška, pravzaprav protisrednjeveška. Novost in radikalnost suverenosti je bila ta, da je z njo prišlo do zavrnitve evropskega srednjega veka, ki je temeljil na ideji univerzalne krščanske teokracije, v kateri države – kraljestva – niso bile suverene. Srednjeveška kraljestva niso bila neodvisne avtoritete, niti niso bila vrhovne avtoritete. Podrejena so bila drugim, višjim avtoritetam – vsaj načeloma, če ne vedno tudi v praksi (Brown, 1992; 2002; Jackson, 2007).

Da bi v celoti razumeli idejo suverenosti, se moramo vsaj v določeni meri dotakniti srednjeveške predstave avtoritete, ki je obstajala pred tem in ki jo je suverenost nadomestila, ter jo opisati. Srednjeveški svet rimskega krščanstva je namreč deloval brez pojma državne suverenosti, tako kot tudi rimski imperij. Sodobno mednarodno pravo – pravo narodov – včasih obravnavamo, kot da izhaja iz tistega, kar so rimski pravniki poimenovali *ius gentium*, pravo ljudstev, ki velja za narode in se razlikuje od *ius civile*, civilnega prava, ki se uporablja za državljane ali podanike rimske države (*civitas*). Narodi (*gens*), s katerimi je bil Rim v stiku znotraj imperija, so bili podrejeni njegovi imperialni oblasti in nikakor niso bili neodvisni. »Barbarska« plemena, s katerimi se je Rim srečeval zunaj svojih meja in onkraj dosega svojih zakonov, so bila politični objekti, ki jih je na mestu zadrževala vojaška moč Rima, in niso bila pod njegovo oblastjo. Ko to ni bilo več mogoče, so prodrla v imperij in ga sčasoma uničila (Jackson, 2007: 7).³

Kar zadeva Evropo v času prehoda iz srednjega veka v moderno, velja omeniti, da je ta zgodovinski prehod vključeval vprašanja religije vsaj v enaki meri, če ne bolj kot politična vprašanja. V srednjeveškem svetu rimskega krščanstva sta bili cerkev in država skoraj neločljivo prepleteni. Javni diskurz tega časa je bil vsaj toliko cerkven kot političen. Politični govor, ki bi bil povsem ločen od religije, pa sploh ni obstajal, in sicer zato, ker je vsaka oblast, posvetna in duhovna, črpala legitimnost iz religije. Pri upravljanju kraljestev so na najvišji ravni sodelovali kardinali,

³ Imperialne dinastije na Kitajskem in v Otomanskem imperiju (na Bližnjem vzhodu, v jugovzhodni Evropi in severni Afriki) ter mogulski imperij (v južni Aziji) so delovali po konceptu *suzerenosti* (iz starofrancoskega izraza *suserain*, ki bi pomenil *nadsuveren*), in ne suverenosti. Odnose, ki so temeljili na tem konceptu (v predmodernem izrazju), najlažje opišemo kot razmerje med fevdalnim gospodstvom in vazalom. Zlasti v primeru Otomanskega imperija je to pomenilo, da so bila ozemlja, ki niso bila del imperija, navznoter sicer samostojna in avtonomna, za njihove zunanje odnose pa je skrbel imperij, ki si je prizadeval imeti nadzor nad čim večjim ozemljem in čim številnejšim prebivalstvom, navadno s ciljem pridobivanja dajatev. Tako kot rimski ti imperiji po svojem razumevanju sveta niso bili horizontalni, ampak hierarhični. Predkolonialne civilizacije v Severni in Južni Ameriki, v osrednji Aziji, Podsaaharski Afriki ter na pacifiških otokih so slabo ali sploh niso poznale suverenosti, kot jo obravnavamo v tem delu. Suverenost so tja zanesli evropski osvajalci in kolonizatorji, ki so tja hkrati prinesli tudi zamisel, da je suverenost mogoče zahtevati tudi zase – kolonizacija je tako povzročila antikolonializem, utemeljen na doktrini samoodločbe (Brown, 2002: 20).

nadškofi, škofi in druga višja duhovščina, jasna ideja o *državi*, kaj šele o nacionalni državi ali narodni suverenosti, pa takrat sploh ni ostajala (Brown, 2002; Kantorowicz, 1997).

Pojem suverenosti kot absolutne oblasti – z morebiti eno samo pomembno izjemo, suverenostjo Boga – se sicer ne pojavlja v srednjeveški misli. Med imperijem in cerkvijo seveda prihaja do sporov, vendar celo najbolj goreči zagovorniki papeža ne oporekajo potrebi po obstoju nekakšne posvetne sfere in ravno tako zagovorniki imperija ne nasprotujejo duhovni avtoriteti, »kjer je ta primerna«. Pri vsakdanji fevdalni politiki se vse vrti okoli razpršitve oblasti in to stališče zagovarjajo tudi Akvinski in srednjeveški sholastiki, ki so v naravnem pravu in kot dediči Aristotela prepoznali podporo mešanim oblikam vladanja ter so nasprotovali vsaki koncentraciji moči/oblasti, toliko bolj vsaki koncentraciji moči, ki bi bila ozemeljsko utemeljena. In vendar sta v »dolgem šestnajstem stoletju« Bodin in Hobbes oblikovala doktrino suverenosti kot absolutne oblasti. Intelektualni nasledniki Aristotela in sholastikov, ki so ji dotlej vsaj navidezno nasprotovali, pa so se iz naravnih pravnikov v srednjeveškem pomenu besede postopoma preoblikovali v zagovornike »prava narodov« in pozneje v »mednarodne pravnike«, kakor jih je označil Jeremy Bentham (1988).

Pri vsem tem je treba upoštevati tudi, da v takratni Evropi niso poznali jasnega ločevanja med nacionalnim in mednarodnim. Ti moderni koncepti, ki so pozneje postali tako samoumevni, niso bili del srednjeveškega (krščanskega) miselnega repertoarja. Ta je namreč o svetu razmišljal kot o enem samem, združenem krščanskem svetu – ne glede na to, kako ohlapen in nedoločljiv je ta bil (Jackson, 2007: 25).

Poznosrednjeveški zemljevid rimskega (latinskega) krščanstva, ki je postopoma nastal v številnih stoletjih, ni bil ozemeljska zloženka različnih barv, ki bi označevale neodvisne države z neodvisnimi vladami in prebivalstvom, za katero bi bile značilne ločene nacionalne identitete. Namesto tega je šlo za zapleteno in zmedeno prepletanje linij in barv različnih senc in odtenkov. Nekakšna »Evropa« je seveda obstajala kot ozemlje določene družine narodov, njenih sestavnih delov – *regna* (kraljestev) – pa ni bilo mogoče obravnavati kot suverene države. Evropa ni bila razdeljena med izključujoče se suverenosti, temveč so jo prekrivala sovpadajoča in nenehno spreminjajoča se gospodstva. Za neko kraljestvo (domeno nekega kralja) je bilo nenavadno, če je bilo koncentrirano in omejeno na eno samo območje. Ozemlje nekega kralja je bilo pogosto podobno arhipelagu: obrobni deli so bili kot otoki raztreseni po ozemljih drugih gospodstev, osrednje dele njihovega ozemlja so kot jezera prebijale in prekinjale jurisdikcije drugih vladarjev. Nekatera gospodstva so imela svoja ozemlja znotraj ozemelj drugih vladarjev, zato so imela status polneodvisnih vazalov. Skratka, številna srednjeveška kraljestva je sestavljalo heterogeno prebivalstvo in pogosto ozemlja, ki niso bila stična (Jackson, 2007: 28).

Entitete, ki jih tukaj imenujemo kraljestva, niso bile niti vrhovne niti neodvisne, niti »države« niti »nacije«, kot te pojme razumemo danes. Kraljestva in druga

ozemeljska gospostva so seveda obstajala, a o »državi« je bilo komajda mogoče govoriti. Kralj ali vojvoda ali lokalne oblasti ali vodja kakšnega verskega reda so lahko izvajali gospostvo – to ni bilo omejeno na dinastične ali celo na plemiške družine, čeprav je bila večina gospostev dedna pravica tovrstnih družin. Kralji so bili vmesna oblast – bili so nad večino drugih oblasti, posvetnih in verskih, a so bili pod oblastjo Boga in v določenih zadevah tudi papeža. Poleg tega so bili lokalni vladarji dodobra izolirani oziroma zaščiteni pred vladavino kraljev – bili so delno avtonomni, vseeno pa niso bili povsem neodvisni. Gospostvo je vključevalo dedno pravico do lastništva ozemlja, ni pa pomenilo vrhovnosti in neodvisnosti (Kantorowicz, 1997: 322).

Kralji so z drugimi avtoritetami in oblastmi tekmovali za prevlado tako znotraj kot zunaj svojih ozemelj. Prvi in najpomembnejši tekmelec je bila cerkev, v katero so poleg papeža in njegove cerkvene administracije v Rimu spadali tudi njegovi predstavniki (kardinali, nadškofi, škofi itd.), ki so zasedali višje položaje v okviru angleške, francoske in drugih cerkva (*ecclesuim Anglicana*, *ecclesuim Gallicum* itd.). Nekateri pripadniki tega klera so bili pogosto najvišji kraljevi uradniki v kraljestvu. Cerkev je vključevala tudi verske rede, med katerimi so bili nekateri takšni, da so spadali med največje zemljiške posestnike. Drugi tekmelec je bilo fevdalno plemstvo, ki je vladalo lokalnim fevdom in je kolektivno sestavljalo vladajoči razred ali kasto, ki je bila pripravljena oporekati in včasih nasprotovati avtoriteti kralja. Tretji tekmelec so bile lokalne skupnosti, zlasti mesta in njihovi cehi, med katerimi so bili nekateri deloma neodvisni od oblasti (Jackson, 2007: 30).⁴

Onkraj meja svojih kraljestev so se kralji soočali med seboj, vendar ti »skoraj mednarodni« odnosi niso bili opredeljeni tako dosledno, kot je to postalo običajno ob koncu srednjega veka in na začetku moderne dobe. Kralji so se vojevali med seboj, a tudi s papežem in močnejšimi plemiči. Srednjeveški kralji so se vojevali tudi za vse, katerim so dolgovali vojaške usluge, v vojne pa so vstopali tudi plačanci – zasebne vojske – kakopak na strani tistih, ki so plačevali. Šele z nastankom suverenih držav v šestnajstem in sedemnajstem stoletju sta se avtoriteta in pristojnost vodenja vojne skoncentrirali in monopolizirali v rokah kraljev, vojne pa so postale ena temeljnih značilnosti njihovih medsebojnih odnosov (tedaj mednarodni odnosi postane ustrezen izraz za to) (Jackson, 2007: 29).

V srednjeveški Evropi se politično življenje ni ostro ločevalo od verskega ali družinskega ali gospodarskega življenja ali od drugih ravni družbenega obstoja. Oblast vlade ni bila nedvoumno »javna« – kralj je nad kraljestvom vladal kot princ, v lasti pa je imel tudi velika »zasebna« posestva, katerih gospodar in gospod je bil. Nekje je bila vlada v domeni določenih kraljevih družin – političnih dinastij – drugje pa je bila skupno podjetje verskih ustanov in gospodarskih organizacij. Na

4 Dober primer tega je srednjeveško mesto London. Fiktiven, a vseeno razmeroma verodostojen opis razmerij med srednjeveškimi mesti oziroma lokalnimi fevdalci na eni strani ter cesarjem oziroma kraljem na drugi na svoj minuciozni način ponuja Umberto Eco v romanu *Baudolino* (2003).

podeželju, kjer je živela velika večina prebivalstva, so dejansko oblast imeli lokalni fevdalni posestniki, cerkveni škofi, predstojniki samostanov in opatij ter župnijski duhovniki. »Ljudstvo« in »narod« kot takšna pravzaprav nista obstajala, saj je takrat mogoče govoriti le o prebivalstvu, ki je pogosto govorilo narečne jezike ter se je ločevalo tako med seboj kot tudi v odnosu do državnih in cerkvenih uradnikov, ki so po navadi govorili latinsko. V zavesti ljudi še nista bila prisotna ideja pripadnosti nacionalni državi ali občutek nacionalne identitete in o sebi so imeli povsem drugačne predstave – bili so kristjani in zase niso imeli drugega skupnega imena, ki bi veljalo širše od lokalne skupnosti. Ljudje so zasedali svoj družbeni položaj ali status v skladu s strogo in strmo družbeno hierarhijo, na vrhu katere je bil Bog, pod njim pa so na družbeni lestvici sledili papež, cesar, kralji, baroni, škofi, vitezi, duhovniki, trgovci, obrtniki, župljani, kmetje, tlačani (Jackson, 2007: 30).

Za to ureditev, ki jo po navadi imenujemo fevdalizem, je bil značilen močan osebni element, poznan kot vazalstvo, pri čemer je šlo za nekakšno pogodbeno razmerje med gospodarjem in odjemalcem, ki je vsebovalo medsebojno zavezo zaščite in služenja. V srednjeveški evropski družbi je bilo nešteto tovrstnih lestvic z vezmi med gospodarji in služabniki. Tako rekoč vsakdo je bil vazal nekoga drugega. Večina preprostih ljudi – množica podeželskih kmetov – je bila bolj kot podložna monarhom ali cesarjem dejansko premožna lastnina zemljiških posestnikov. Povedano drugače, bili so tlačani, kmetijska delovna sila, ki je bila trajno vezana na svojega gospodarja v družbi, ki jo je zaznamovala institucija tlačanstva. Govoriti o fevdalni »državi« bi bilo potemtakem protislovno, saj je fevdalna organizacija družbe nadomeščala organizacijo družbe v okviru države, povsem fevdalna ureditev družbe pa ne bi pomenila zgolj šibke države, temveč bi bila popolna negacija države (ibid.).

Nekateri ljudje, po navadi velika manjšina, so bili državljani (*cives*), vendar le v izvirnem pomenu besede, torej so bili pravzaprav meščani oz. prebivalci mest (*civitas*). Državljanstvo je bilo status nekaterih prebivalcev mest – trgovcev, bankirjev, pravnikov, obrtnikov itd. –, ki so nadzorovali cehe in druge organe oblasti, ki so urejali javno življenje. Srednjeveška mesta (*civitas*) so bila bolj ali manj svobodna mesta, niso bila pa neodvisne (nacionalne oziroma mestne) države.

S tem je povezan tudi odgovor na vprašanje, zakaj suverenost kot doktrina ni nastala na primer že v dvanajstem stoletju, v visokem srednjem veku, ampak je bil čas zanjo zrel šele v šestnajstem. Materialistična razlaga bi bila, da je nastanek doktrine suverenosti odgovor na razmere tistega časa, saj Bodin izrecno zagovarja politično suverenost kot edino rešitev za verske vojne v Franciji, Hobbes pa je bil ravno tako očitno pod vplivom tegob svojega časa – državljanske vojne v Angliji in tridesetletne vojne v Nemčiji (Brown, 2002: 25).⁵ To potrjuje tudi dejstvo, da je

⁵ Pri tem bi veljalo opozoriti tudi na splošno sliko srednjeveške Evrope, kjer je prihajalo do pogostih in obsežnih sprememb okoliščin v različnih obdobjih in na različnih mestih. Zelo splošno in ohlapno lahko to argumentiramo s tem, da so večji del srednjega veka obstajale velike materialne

praviloma šele pozno v moderni dobi prišlo do tega, da so monarhi in drugi vladarji evropskih suverenih držav razširili toleranco in svobodo veroizpovedi na verske manjšine v svojih državah. Celo v Veliki Britaniji, nemara najbolj liberalni državi v Evropi, so lahko katoliki začeli uživati svobodo veroizpovedi šele z letom 1829. Bržkone to kaže na trdovratnost strahu, ki so ga suvereni vladarji čutili pred tem, da srednjeveška teokracija še ni bila popolnoma mrtva (Jackson, 2007: 48).

Morebiti najboljši način, da bi s skladnim pojmom zaobsegli razumevanje stare ureditve, je izraz »glokalizacija«, ki je bil skovan v 90. letih prejšnjega stoletja, da bi ponazoril raznolike učinke globalizacije. Ta pojem naj bi ponazoril predstavo, da se osredinjenost družbenega delovanja premešča z ravni države bodisi na raven globalnega bodisi na raven lokalnega (Robertson, 1995). Ob ustrezni prilagoditvi izraza »globalno« je prehod, ki nas tukaj zanima, mogoče razumeti kot proces obrnjene glokalizacije; od »glokalnega« srednjeveškega sveta v svet, v katerem ena sama politična avtoriteta, teritorialna država, začne obvladovati tako lokalno kot globalno, s tem, ko se sistem nacionalnih držav razširi po vsem svetu. Vzporednice med sodobnimi razmerami in srednjeveškimi je sicer povlekel že Hedley Bull s svojim pojmom »neomedievalizma« (Bull, 1977).⁶

Bržkone pretirano posploševanje ni mogoče, vendar se zdi, da so bili temelji srednjeveškega »glokalizma« dvostranski. In sicer na eni strani gospodarstvo, ki ni zmoglo vzdrževati niti srednje velikih političnih enot, kaj šele velikih, ter na drugi strani idejni okvir, ki je – nasprotno – spodbujal univerzalne kategorije in zavračal partikularizem. Posledično je gospodarska rast v »dolgem šestnajstem stoletju« hkrati z zatonom tega idejnega okvira spodkopala stari svet. Poudarek na gospodarstvu in idejah (ideologijah) je tukaj pomemben, saj je nagnjenost k oblikovanju tistega, kar je postalo znano kot ozemeljske države, nastopila že pred začetkom 16.

ovire, ki so preprečevale že oblikovanje srednje velikih, kaj šele velikih političnih enot. Še vedno ni mogoče dokončno reči, kako se je Evropa iztrgala iz tega začaranega kroga – pri čemer pomembno vlogo zagotovo odigrajo izboljšave kmetijske tehnologije in kuga ter pozneje odkritja evropskih popotnikov – vendar ji je to uspelo in v 12. stoletju je začela »krog učinkovitosti«, ki se je s postopno gospodarsko rastjo nadaljeval naslednjih nekaj stoletij in pospešil v »dolgem šestnajstem« (Wallerstein, 2006).

⁶ Hedley Bull (1977) je trdil, da je *neomedievalizem* – svet, v katerem suverenost ni jasna in se prekriva – ena mogočih prihodnosti mednarodnega sistema. Medtem ko so odtlej poznavalci proučevali rastočo moč mednarodnih organizacij in transnacionalnih akterjev, ker se je zdelo, da meddržavne meje slabijo, je bila deležna manj pozornosti morebitna institucionalizacija držav prek mednarodnih meja. Leta 2001 je madžarska vlada sprejela zakon (poznan tudi kot Zakon o statusu Madžarov), s katerim je nameravala formalizirati vezi s pripadniki madžarskih manjšin v sosednjih državah ter jim zagotoviti pravice na Madžarskem in neposredno podporo madžarske vlade. Pod hudim pritiskom različnih evropskih institucij, naj odpravi to uveljavljanje suverenosti nad državljani drugih evropskih držav, je madžarska vlada leta 2003 spremenila ta zakon. V tem primeru je bilo mogoče zaznati nelagodje, nezaupanje in tudi odkrito nasprotovanje držav, da bi »njihovi« državljani imeli dvojno državljanstvo, saj velja predpostavka, da je nacionalna lojalnost nedeljiva. Dvojni državljan je zato vselej v poziciji »dvočičneža«. Gre torej za nadvse zanimiv primer z vidika razumevanja srednjeveških oblik pripadnosti, podrejenosti in nadrejenosti ter je lahko tudi izhodišče za razmišljanje o morebitnih načinih reševanja položaja drugih narodov, ki jih ločujejo mednarodne meje.

stoletja. Številni srednjeveški vladarji so poskušali vzpostaviti večje politične enote. Na splošno jim to ni uspelo, saj jim okoliščine niso bile naklonjene, a srečati je bilo mogoče težnje po tem in nekaterim je pri teh prizadevanjih uspelo, vsaj za kratek čas. Skratka, do premika v vestfalski svet ni prišlo zato, ker so si vladarji nenadoma zaželeli, da bi do tega prišlo, temveč zato, ker so bili počasi odstranjeni dejavniki, ki so jim pred tem onemogočali uresničitev tovrstnih prizadevanj (Brown, 2002: 23).

Eden od dejavnikov, ki so vplivali na to, sicer tudi edina izjema srednjeveške-mu zavračanju pojma suverenosti kot absolutne oblasti, se nanaša na suverenost Boga. Za kristjane je Bog po definiciji vsemogočen, vendar po sholastični tradiciji Bog svojo oblast izvaja v skladu z naravnim pravom in razumom. Bog v svojih odločitvah ni arbitraren, čeprav mogoče včasih ne razumemo njegovega sklepanja. Chris Brown (2002: 28) kot eno od pojasnil za ta prehod ponuja misel Vilijema Ochamskega, ki v zgodnjem štirinajstem stoletju predlaga drugačno, novo razlago božjih ukazov, in sicer kot izraz suverene božje volje. Tako zavrne pojmovanje, da je mogoče to voljo na kakršenkoli način zajeti v naravno pravo ali v razum (in jo s tem postaviti na področje imanentnega). Božja volja je zakon, ne zato, ker ima prav, temveč zato, ker je volja njegova. Vzporednice med Hobbesovo in Ochamovo razlago so očitne, saj je za Hobbesa osrednjega pomena to, da ne obstaja vrhovno dobro (*summum bonum*), kot so trdili (aristotelovski) filozofi, in se za izdajanje ukazov zato zanaša na suverena. (Lahko bi rekli, da je tu najti eno od izhodišč tradicije pravnega pozitivizma – zakoni kot ukazi suverena.)

Politična teorija suverenosti

Bodin, s katerim smo začeli poglavje o suverenosti, je ponudil politično teorijo suverenosti, ki jo je sistematično in poglobljeno razdelal v svojem delu *Šest knjig o republiki*. Njegovo razpravo je mogoče povzeti v smislu, da suverenost rešuje negotovost in zmedo, ki sta obkrožali vprašanje avtoritete in prava, značilno za pozni srednji vek. Vladarji so se poskušali izogniti kozmopolitski avtoriteti *krščanske republike* (*respublica Christiana*) tako, da so uspešno uveljavljali monarhično avtoriteto nad cerkvijo in državo. Z nastankom moderne države se ozemlje spremeni v državno last, prebivalstvo tega ozemlja pa se preoblikuje najprej v podanike in pozneje v državljane. Navznoter ni bilo več prostora za napol neodvisna ozemlja ali prebivalstva ali institucije, navzven pa ni bilo več odprtih vrat za vseobsegajočo avtoriteto cesarja ali papeža – kralj je postal cesar v svojem kraljestvu (*Rex est imperator in regno suo*). (Benko, 1997: 9).

V številnih krajih so krščanske cerkve pristale pod neposrednim nadzorom države. Prebivalstvo ozemlja je moralo biti odslej vdano suverenu in za ljudi je odslej veljala pravna obveznost spoštovanja zakonov dežele – četudi so bili ti zakoni v nasprotju z njihovimi najglobljimi verskimi prepričanji. V kar nekaj protestantskih državah so ljudje postali pripadniki cerkva, na čelu katerih so bili vladarji.

Tudi v katoliških državah je cerkev obstajala in opravljala svoje dejavnosti le, če je to podpiral suveren, čigar katolištvo je bilo nadvse pomembno (Jackson, 2007: 48).

Pri Bodinu prvič ni šlo za razpravo o krščanski republiki, temveč za teoretično razpravo in knjigo nasvetov o francoski monarhični državi kot samostojnem in samoreferenčnem političnem sistemu. Pravnik in humanist Bodin, ki je bil pozoren na nove miselne tokove obdobja, v katerem je živel, in je bil hkrati občutljiv za nadaljevanje pravnih tradicij, je tako ponudil kompleksen scenosled in na novo opredelil pojmovanje prava in oblasti v evropskem kulturnem prostoru na prehodu v moderno.⁷ V *Republiki* tako prvič dosledno opredeli koncept suverenosti in države v povezavi z relativizacijo zgodovinske izkušnje in to uporabi kot utemeljitev za oblikovanje politične teorije, ki temelji na različnih naravah ljudstev, katerim se morajo oblike oblasti prilagajati (Quagliioni, 2004: 50).

Nemara je najpomembnejši vidik tega ponovno odkritje rimskega prava⁸ in njegovo pojmovanje lastnine, ki je bilo že pri samih Rimljanih zelo vplivno. Zanje je bila lastnina absolutna. Če je bil nekdo lastnik nečesa, je bilo to njegovo in je s tem lahko počel, kar je hotel – razen, če je to uporabil, da bi škodil komu drugemu, in v tem primeru je lahko sledila tožba. Na primer, v rimskem pravu imajo tovrstno

⁷ Po mnenju Quagliionija (2004: 49) je Bodin z delom *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* iz leta 1566 poskrbel za novo metodologijo pravne znanosti, ki temelji na zgodovinski primerjavi pravosodnih in političnih sistemov, z delom *Iuris universi distributio* iz leta 1578 pa je poskusil ponuditi nekakšno sistematizacijo prava.

⁸ Pri oblikovanju diskurza suverenosti in preoblikovanju pojmovanja naravnega prava je pomembno vlogo odigralo prevzemanje (staro)rimske politične in pravne misli, ki je povezano z renesanso in nastankom humanizma. Veliki srednjeveški filozofi so v veliki meri črpali iz antične grške misli, zlasti Aristotela, četudi prek latinskih prevodov. V poznem petnajstem in v šestnajstem stoletju pa je na novo izobražena skupina intelektualcev, ki niso pripadali kleru, začela veliko bolj poglobljeno brati rimske mislece, zlasti rimske republikance, kot je bil Cicero, vendar tudi rimske pravnike in zgodovinarje. To branje je – poleg prava in suverenosti – pomembno tudi zaradi drugega razloga. Srednji vek je namreč pod vplivom grške misli in še bolj naravnega prava vedno obžaloval vsako nasilje med političnimi skupnostmi, čeravno je bilo to občasno nujno. Za narode je (bilo) normalno, da živijo v miru in v razmerah pravičnosti, nasilje pa je upravičeno zgolj v zelo omejenih okoliščinah – v bistvu zgolj in samo takrat, ko je treba zavarovati nedolžne in če obstaja utemeljena verjetnost, da je mogoče le z nasiljem in na noben drug način popraviti krivico. Pravična vojna, o kateri je teoretiziral Akvinski, pooseblja to pojmovanje. Seveda so srednjeveški oblastniki pogosto kršili ta načela, a zanje se je verjelo, da jih zagovarjajo filozofske avtoritete, kot sta bila Platon in Aristotel, in da predstavljajo zahteve krščanstva. Rimljani, s tem pa tudi njihovi »novi« poznosrednjeveški interpreti, so to razumeli nekoliko drugače, kar je razvidno iz pričevanj njihovih zgodovinarjev (Livija in Tacita). Rimska republika je bila ekspanzionistična politična skupnost in četudi je senat (in državljani) načeloma zahteval razlog za vojno in se je neizzvana agresija obsojala, je militantni patriotizem pomenil, da je bila utemeljitev razlogov za vojno lahko zelo ohlapna. Upravičena je bila zlasti preventivna vojna, kar je pomenilo, da je bilo prav začeti vojno, čeprav ni bilo za to nikakršnega neposrednega razloga, a je bilo mogoče, da bi v ne preveč oddaljeni prihodnosti napadeno mesto ali država pomenila grožnjo varnosti republike. Na splošno je Rim dajal več poudarka vojaškim vrlinam, kot so to počeli Grki. Seveda niso vsi »humanisti« – kot so imenovali tiste renesančne osebnosti, ki so svojo pozornost preusmerile od Boga in jo osredinile na bolj zemeljske interesne domene – povzeli te rimske bojevitosti. Vendar je v »dolgem šestnajstem stoletju« prihajalo do sporov med naravnimi pravniki, ki so kot izhodišče ohranili sholastično pojmovanje skupnega interesa v miru in pravičnosti, in humanisti, ki so bili bistveno bolj naklonjeni partikularnim težnjam novih suverenih držav (Brown, 2002: 30).

oblast (*dominium*) oče družine nad njenimi člani, zemljiški posestnik nad zemljo, ki jo ima v lasti, in pozneje tudi cesar nad cesarstvom (cesar nad imperijem). To se bistveno razlikuje od fevdalnega pojmovanja lastnine, kjer je vsak kos zemlje načeloma namenjen opravljanju nekih dolžnosti in z njim kljub lastništvu ni mogoče razpolagati brez dovoljenja gospodarja (fevdalca/zemljiškega gospoda). Rimsko pojmovanje lastnine – *dominium* – je pomembno, ker prinaša model suverenosti za nove prince vestfalskega obdobja. Novi suvereni so svoje ozemlje obravnavali kot svojo last, celoten sistem pa kot sistem lastništva nad posestmi. Po eni strani je to pomenilo, da so zahtevali pravico, da v mejah svojega ozemlja počnejo, kar hočejo, brez zunanjega vmešavanja. Po drugi strani je to pomenilo, da so kot lastniki načeloma branili pravico drugih lastnikov, da s svojo lastnino počnejo, kar hočejo. V tem smislu so takrat nastopila nova pravila igre. Srednjeveško razumevanje politične oblasti poudarja, da imajo vladarji pravice in dolžnosti – načeloma so upravitelji posestva, njihova uporaba posestva pa je podrejena zunanjemu ocenjevanju v skladu z naravnim pravom in (pravičnim) razumom. Nova pravila odstranijo te omejitve, četudi od lastnikov še vedno zahtevajo, da spoštujejo lastnino drug drugega (Brown, 2002: 29).

Refleksija o politični ureditvi, njenem spreminjanju in morebitni ohranitvi se pri Bodinu povzdigne s politične in pravne ravni na metafizično raven. Zgodovinska primerjava ne teži več h konceptualnemu preiskovanju zgodovine, ki bi se postavljalo kot norma za politično akcijo, temveč je nagnjena k celoviti relativizaciji zgodovinske izkušnje. Od tod izvira temeljni zahtevek pozitivizacije civilnega prava, ki se istoveti s celoto ukazov, ki jih določa suveren, ki je sam odraz povsem svobodne božje volje (Quagliioni, 2004: 50).

Splošna zastavitev Bodinove izpeljave, temelječe na razlikovanju med naravnim-božanskim pravom in civilnim pravom, postavlja novo definicijo »absolutne« oblasti, čeprav v veliki meri odraža takratno pravno-politično razpravo in sledi srednjeveški pravni doktrini. Zdi se, da je bil vsebinski premik, ki ga je Bodin naredil v odnosu do svojih virov, v dejstvu, da dejanje, ki ga srednjeveški pravniki štejejo kot povsem izjemno glede na običajno izvajanje oblasti, torej mejni primer, okrog katerega je treba postaviti posebne varovalke – čeprav pri tem v praksi ostane mejni primer – postane osrednja značilnost same suverenosti, njena posebnost (*diferentia specifica*): gre za to, da uporaba polne oblasti oziroma celovita uporaba suverenosti pomeni derogacijo navadnega prava (ibid.).

V luči te temeljne pripombe – in kot korolarij Bodinove teorije o suverenosti – je treba brati njegovo definicijo absolutne oblasti, ki jo svojim naslednikom predaja kot filter dolge in kompleksne miselne tradicije: »S suverenostjo je mišljena tista absolutna in trajna oblast, ki je lastna državi.« S tem, ko je Bodin svojo definicijo razvil, je lahko prepoznal bistvo absolutne oblasti v sposobnosti derogacije civilnih zakonov, v pravno nepogojevanem značaju suverenosti in v omejitvah, ki jih postavlja božansko-naravno pravo: »Absolutna oblast ni drugega kot derogacija civilnih zakonov, ki se ne more toliko razširiti, da bi ogrožala božanske zakone.«

(Bodin v Quagliani, 2004: 51) Torej »suverenost, ki je vladarju podeljena z določenimi obveznostmi in pod določenimi pogoji, v resnici ni suverenost, niti ni absolutna oblast, če takšni pogoji niso božanski in naravni zakoni.« Zato vsak pravni koncept absolutne oblasti, ki tej ne priznava njenih »ustavnih« omejitev v božanskem in naravnem zakonu ter v »zakonih kraljestva« (torej v temeljnih zakonih *običajne* narave), razglasi za varljivo, kateri je usojeno, da se izteče v čisto abstrakcijo, ki je nujno lažna in daleč od resničnosti suverenosti.

Če trdimo, da ima absolutno oblast tisti, ki ni podrejen nobenemu zakonu, ne bomo nikoli našli suverenega vladarja, ki bi ustrezal temu vzorcu: za vse vladarje na zemlji veljajo naravni in božanski zakoni, poleg različnih človeških zakonov, ki so skupni vsem narodom. (ibid.)

V tej paradigmi je izjemno pomembno odločno zavračanje vsakršne težnje po samoomejevanju ali samozavezovanju suverene oblasti. Pravna norma je takšna, kakršna je, ker svoje subjekte – naslovnike sankcioniranih ukazov – zavezuje. Ni si mogoče realistično zamisliti nobene pravne norme, ki bi bila po naravi *dogovorna*, če pri tem ne domnevamo hkrati tudi (raz)deljene suverenosti, torej suverenosti, ki se deli na dvoje, pri čemer pa suveren ni zares suveren, če privoli, da se zaveže svojemu zakonu ali zakonu svojih prednikov, predvsem v tisti sakralizirani obliki politične zaveze, ki jo pomeni zaprisega. Ta pri Bodinu postane znamenje enosmerne zaveze – subjektov v odnosu do oblastnikov, do te mere, da zanika, da bi se lahko vladar kadarkoli zavezal na takšen način v odnosu do svojih podanikov, če ne pod pogojem, da gre pri tem nujno za krivo prisego, s čimer pa se vladar prekrši proti božanskemu zakonu in svoji neizogibni podrejenosti Bogu (Quagliani, 2004: 51).

Bodinova teorija je bila pozneje, skupaj s tistimi, ki so jih oblikovali Machiavelli, Hobbes⁹ in drugi, za katere so sicer značilni nekoliko drugačni poudarki,

⁹ Hobbesov pristop se od Bodinovega nekoliko razlikuje, saj poskuša potrebo po suvereni oblasti izpeljati iz samouničevalnih učinkov svobode posameznikov v naravnem stanju – zloglasne »vojne vseh proti vsem«. Pri njem pride do izraza razlika med takratnimi razmerami v Bodinovi Franciji oziroma na celini in tistimi v Hobbesovi Angliji, saj ta poskuša z izrazjem suverenosti zajeti nekoliko drugačno problematiko – namreč, vprašanje reda v »povsem politični« državi, ki jo sestavljajo posamezniki, enaki pred zakonom. Tukaj se odraža drugačen angleški družbeni razvoj, saj se tamkajšnja država ni soočala z enakimi ovirami fevdalne razkosanosti, kakršne so veljale za Francijo, ampak je že zelo zgodaj dosegla učinkovito pravosodno in zakonodajno centralizacijo ter je bilo tam bistveno bolj razširjeno lastništvo zemlje v rokah plemstva. V teh razmerah je unitarna država lažje postala javna »politična« dopolnitev nastajajočega zasebnega »gospodarskega« načina pridobivanja presežne vrednosti (Rosenberg, 1994: 137). Glede Machiavellija Jacques Derrida (2008: 123–124) poudarja njegovo poudarjanje uporabe sile s strani vladarja in opozarja na navedek, da »se je mogoče boriti na dva načina, z zakoni in s silo«. Prek tega pride do sklepa, da Machiavelli v svoji izpeljavi izhaja iz vojnih razmer in ne iz miroljubnega upravljanja mesta, »ne govori o tem, kako naj vladar običajno izvaja oblast, temveč izhaja iz vojnih razmer, ki se mu zdijo bolj pomenljive, primerne in bolj paradigmatične za zajemanje bistva vladarjevega poklica – poznati odziv ali odgovor, ki se namenijo sovražniku, obravnavati drugo mesto kot sovražnika«. Po mnenju Roba Walkerja (1993: 62) Machiavelli in Hobbes predstavljata dva bistvena vidika tega prehoda v moderno. Machiavellija se povezuje z uveljavitvijo posvetnih vrlin (*virtu*) v *polisu* oz. mestni državi proti univerzalističnim

namenjena utemeljevanju in opravičevanju suverene oblasti in uporabe sile ter kot takšna postala konstitutivni element izvajanja same suverenosti. Ugotovitev, da sila je ali lahko postane *ultima ratio* politike, seveda ni (bila) nova, saj sta to opazila že sv. Avgustin in pred njim Trazimah, vendar se z Bodinom in (zlasti) Machiavellijem (2003) politika proslavi kot uporaba sile *par excellence*. Nastane nova opredelitev politike kot izvajanja sile na najvišji ravni in dojemanje države kot (predvsem) organizacije nasilja (ki jo zgolj morebiti brzda pravo), ki pomeni prelom s prejšnjo perspektivo, prevladujočo v srednjeveški politični teoriji, pa tudi v misli Aristotela, Platona in stoikov, ki ni vključevala razcepa med izvajanjem politike ter znanjem in zasledovanjem dobrega. Absolutistične monarhije pa so bile tiste, ki so koncept suverenosti oblikovale tako, da je legitimiral njihovo zatrtje konkurenčnih centrov moči v državi. Bodin, pozneje pa tudi Hobbes, razvijeta pojmovanje družbe, ki v veliki meri spodkopava oziroma izpodriva srednjeveško razumevanje družbe. Prevlada pojmovanje, da mora družbo, če hoče ta sploh obstajati, držati skupaj suverena oblast, torej oblast, ki je nič drugega ne omejuje. S tem se vrne enačenje družbe z njeno politično organizacijo, in to v obliki, ki je nedvoumno naklonjena despotizmu (Taylor, 1995: 70).

Povedano drugače, nastanek moderne države in njena utemeljitev na konceptu suverenosti je pravzaprav prehod od enega sistema vključevanja in izključevanja v drug takšen sistem: »Za ohranitev države je izjemno pomembno, da se pravica do suverenosti nikoli ne podeli subjektu, toliko manj tujcu, saj bi mu to zagotovilo izhodišče, na katerem bi sam postal suveren.« (Bodin v Jackson, 2007: 47)

Na območju srednjeveške Evrope je krščanska skupnost sicer poznala meje med različnimi političnimi domenami, vendar so te meje obstajale v kontekstu, kjer je bila prevladujoča in vseobsegajoča identiteta načeloma univerzalna in religiozna. Posameznikov se ni spodbujalo, da bi razmišljali o svoji drugotni identiteti kot o naravni oziroma takšni, ki posreduje kaj več kot omejene in pogojene moralne obveznosti. Vladarji so vladali, kjer so lahko, in poskušali razširiti svojo oblast, pogosto nasilno. Vendar pa se je vpliv cerkve – ta je bil tako materialen kot duhoven, saj so imele cerkvene ustanove v lasti velik del bogastva celine – v veliki meri izvajal tako, da bi omejeval obseg konflikta, ki je izhajal iz teh razmerij, kar je bilo pogosto tudi uspešno. Kakopak je tudi samo krščanstvo temeljilo na razlikovanju med kristjani in nekristjani, srednji vek pa so zaznamovale vojne s pogani, pogromi proti Judom (»notranjemu sovražniku«) in boj z islamom (Brown, 2002: 21).

zahtevam krščanstva, zasukom avguštinyškega vrednotenja časa in večnosti, možnostjo vzpostavitve skupnosti vrlin v času, ki se razbere iz prostorske oblike kneževine ali republike. Klasični koncept vrline pri Machiavelliju (2003) še vedno poudarja nujno naključen in morebiti korumpiran značaj vseh političnih skupnosti, ne glede na to, kako uspešen je vladar ali republika pri odzivanju na »nevarne čare usode«. Hobbes je nasprotno postal simbol poskusov urejanja konfiguracij oblasti znotraj države s sklicevanjem na univerzalističen in večni razum. Kjer se Machiavelli ukvarja s samo možnostjo vzpostavitve posebne politične skupnosti, se Hobbes lahko ukvarja z vprašanji o tem, kako bi bilo mogoče avtoriteto in obveznosti v posebni politični skupnosti uskladiti z univerzalističnim sklicevanjem na galilejevsko znanost in/ali krščansko teologijo.

Vseeno pa te delitve med tistimi znotraj in tistimi zunaj niso bile tako zelo ostre, kot je to veljalo v antičnem grškem svetu.¹⁰ Bilo je mogoče prečkati meje in to se je tudi počelo – s prekrstitvami ali odpadništvom – svoj prostor v postavitvi stvari pa so imele tudi nekatere zunanje skupine; Judje so na primer imeli pomembno vlogo v krščanski teologiji (kot ljudstvo, ki je zavrnilo mesijo) in njihova postopna spreobrnitev je bila pomemben dolgoročni cilj. S tem hočemo prikazati, da ni nič neizogibnega in še manj naravnega pri razumevanju sistemov vključevanja in izključevanja, ki jih je implicitno ali eksplicitno spodbujala (zahodna) politična teorija v zadnjih treh ali štirih stoletjih – torej od konca srednjeveškega krščanskega sveta. Zgodba o nastanku moderne države ter uveljavitvi in razširitvi z njo povezane suverenosti je torej zgodba o prehodu (tranziciji) iz enega sistema vključevanja in izključevanja v drugega. V srednjeveškem svetu je bilo ozemlje pomembna, vendar nikakor ne edina in niti ne najpomembnejša podlaga vključevanja in izključevanja. Z nastopom vestfalskega sveta ozemlje postane zagotovo najpomembnejša in za nekaj časa domala tudi edina podlaga za to (Brown, 2002: 22).

Vestfalski sistem in moderna država

Tradicionalni mednarodni sistem s številnimi značilnostmi, ki so še danes aktualne, pogosto imenujemo vestfalski sistem po mirovnem sporazumu iz leta 1648, ki je reorganiziral državo kot vrhovno suvereno oblast na ozemlju znotraj njenih meja. Ta sporazum je bil usmerjen v odpravljanje transnacionalnih prizadevanj cerkve po politični avtoriteti. Odtlej se na vzajemno spoštovanje suverenosti s strani držav gleda kot na konstitutivno načelo (mednarodnega) sistema (držav) (Zacher, 1992: 59).

Vestfalski sistem je z evropeizacijo sveta, ki jo je poganjal pospešen razvoj kapitalizma, postal globalen. Kapitalistični sistem se je najprej zakoreninil v Evropi, vendar je bil že od svojih začetkov v italijanskih mestnih državah in trgovskih središčih evropskih obalnih mest ekspanziven transnacionalen ekonomski red. Četudi je bil v svojem dosegu globalen, vestfalski sistem ni porodil globalnega sistema reda. Politična ureditev, ki se je porodila iz njega je (bila) zelo odvisna od

¹⁰ V antični Grčiji so na primer jasno razlikovali med Grki in barbari. To razlikovanje je temeljilo na religiji, kulturi in verjetno zlasti na jeziku (barbari so bili imenovani tako ravno zato, ker niso govorili pravilno, tj. grško, je pa njihov govor zvenel nekako kot »barbar«). Vendar pa na grška mesta to razlikovanje ni pretirano vplivalo. Biti Grk je prineslo le malo prednosti prebivalcem mest, ki so bila prepuščena na milost in nemilost kateremu od velikih igralcev v peloponeških vojnah, kar so na svoji koži občutili Melanijci. Razlogi za to nevarnost odnosov med mestnimi državami so nemara ravno tako zakoreninjeni v sistemu vključevanja/izključevanja, in sicer v plemenskem sistemu, ki je imel prednost pred razlikovanjem med Grki in drugimi. Mesta so sestavljale razširjene sorodstvene skupine, ki so imele določene skupne religiozne obrede in morebiti zavezanost določeni politični obliki. Onkraj te razširjene bratovščine se je kulturna bližina utegnila priznavati, vendar so na njeni poti stale moralne obveznosti (Brown, 2002: 20).

samih držav. V tem sistemu se država šteje za neodvisno od drugih, njene odnose z drugimi pa pogojujeta tako sila kot morala. Kot takšen postane izvor sistema mednarodnega prava, vendar to ni pravni sistem, ki bi ga vedno spoštovale in uveljavljale države, ki so mu bile podrejene. To pa zato, ker je suverena država v srcu vestfalskega sistema, kar implicira, da so imeli voditelji držav proste roke, ko so dajali prednosti drugim prioritetam in poskušali doseči cilje svojih politik bolj kot pa spoštovati pravila mednarodnega prava. Posledica tega je, da v tem sistemu pravo deluje samo delno in nepopolno. Deluje med državami, ki ga želijo spoštovati (Rosenberg, 1994; Benko, 1997).

Rob Walker (1993: 117) glede tega opozarja na – po njegovem mnenju – ključen vidik vestfalskega miru, ki sicer odraža le trenutek v dolgotrajnejšem procesu, je pa zato del prestrukturiranja političnega prostora in spremembe načina razlikovanja, pa tudi preoblikovanja odnosa med univerzalnim in pluralnim. V tem procesu se legitimacija enotnosti (identitete) umakne legitimaciji različnosti, pri čemer različnost postane temelj za absolutno izključevanje. Načelo različnosti, ki ga pooseblja nastajajoča ozemeljska država, spodkoplje načelo enotnosti, ki je bilo zajeto v krščanskem univerzalizmu. Nemara je šlo pri tem zgolj za spremembo v poudarkih, vendar je imela ta sprememba daljnosežne posledice. Odtlej se načelo identitete (enotnosti) in univerzalistična prizadevanja pojavljajo zgolj znotraj držav, v mednarodni politiki pa ni več prostora za univerzalistične trditve, saj ta postane prostor razlikovanja. Od takrat naprej to postane bistveni temelj odnosov med politično teorijo države in civilne družbe ter teorijo o odnosih med državami. Obenem pa je to tudi točka, na kateri je mogoče razumeti specifično pojavnost moderne države kot ključnega posrednika med sklicevanji na identiteto (enotnost) in sklicevanji na različnost (ibid.).

Akterji v vestfalskem sistemu so suverene države – ozemeljske politične skupnosti, katerih vladarji ne priznavajo sebi enakih doma in ne nadrejenih v tujini. Z izjemo izrednih ter zelo omejenih in redkih okoliščin posamezniki nimajo položaja v takšni mednarodni družbi. Države so pravno enake in se razlikujejo v svojih zmogljivostih (velike sile, srednje sile, male sile), vseeno pa imajo v mednarodni družbi enak položaj, kar pomeni, da je norma neintervencije osrednjega pomena – noben suveren nima pravice do vmešavanja v zadeve drugega. Nenapadanje je torej ravno tako norma sistema, vendar imajo države pravico braniti se neposredno, ali prek izpeljave, tako da delujejo kolektivno za preprečevanje, da bi katerakoli od njih dosegla dominanten položaj (Brown, 2002: 22).

Kot ugotavlja Kratochwill (1989: 252), enaka suverenost (suverena enakost) postane ključna značilnost mednarodne arene s tem, ko navznoter (držav, družb) odpravi »anarhijo« srednjeveške družbe, in sicer tako, da vse njene člane naredi za »subjekte« osrednje avtoritete (jih tej podredi). Za suverenost, zamišljeno kot ekskluzivni notranji red/oblast (*dominium*), pa je nujno, da vzpostavi tudi odnose med »subjekti suverene avtoritete«. Pri tem je povsem nenamerno, da se ti subjekti konceptualizirajo, kot da so po svoji naravi pravni, tj. kot nosilci ali imetniki

pravic in torej enakega pravnega statusa. Že od svojega nastanka je ta sistem držav skupaj držal *ius gentium*, ki je povezoval neodvisne države enake suverenosti (Ferrari Bravo, 2001: 331).¹¹

Po mnenju italijanskega zgodovinarja prava Diega Quaglioni (2004: 3) je ideja suverenosti v svoji izvorni postavitvi povezana z oblikovanjem moderne države in pomeni potrditev naslednjih načel: 1. avtonomije političnega kot prostora odločanja v zadnji instanci, 2. njegovo hegemonijo nad preostalimi sferami družbenega in gospodarskega življenja, 3. dominacijo nad usodo neke nacije/naroda, če je suverenost vezana na teritorialno državo ali narod, in 4. obstoj demokratične legitimnosti v odnosu do pojma ljudske suverenosti.

Pri takšnem poskusu definicije gre pravzaprav za povzetek ne tako davne doktrinarne tradicije, po kateri je suverenost v svojem bistvu vrhovna ukazovalna oblast (na podlagi postulata, ki je v svojem bistvu *imperativističen*, ta prevzema funkcijo hierarhizirajočega kriterija oblasti). Iz tega postulata je posledično mogoče izpeljati izključnost in neizpeljivost suverene oblasti (suverenost je izvirne narave in ni prenosljiva ali deljiva na subjekte, ki niso nosilci vrhovne ukazovalne oblasti). Na širšem ideološkem obzorju je torej suverenost instrumentalna za »realističen« koncept oblasti, saj na ravni prava legitimira dejanskost – utemeljuje samo sebe. Lahko bi rekli, da oblast utemeljuje oblast, pravo pa pride vedno pozneje, ko dozori realnost, da zaobjame in poda institucionalno obliko že obstoječemu. V tem smislu se koncept suverenosti razume ravno kot zelo močan teoretski instrument za afirmacijo moderne države, kot »najbolj prefinjeno orožje za premagovanje vseh mogočih uporov od spodaj«, ki ureja tudi ločitev države od družbe, ki »ni več gospodar svojega *iusa*« (Quaglioni, *ibid.*).

Četudi obstaja široko soglasje o tem, da suverenost ostaja nepogrešljiv atribut moderne države ter da ni mogoče govoriti o suverenosti pri predmodernih oblikah politične oblasti, o natančni povezavi med državo in suverenostjo ni tako enotnega mnenja. Ena mogočih interpretacij je, da sta država in suverenost dve plasti iste medalje – suverenost je tisto, po čemer se moderna država razlikuje od njenih predmodernih fevdalnih predhodnic in od porajajočih se postmodernih oblik politične oblasti. Alternativni pogled pa bi bil, da je suverenost povezana z vsemi oblikami politične organizacije – imperiji, fevdalnimi sistemi, političnimi družbami držav, absolutističnimi državami ali modernimi državami (Grande in Pauly, 2005: 9). Tukaj postane pomembna razprava, ki smo jo v tem članku namenili predmodernim oblikam politične organizacije, saj nam omogoča presojo in opazovanje dejanskih in navideznih transformacij javne oblasti skozi čas in v sodobnem svetu ter ohranjanje koncepta suverenosti – kar je bistveno – v njegovem evolucijskem in primerjalno-zgodovinskem konceptu.

¹¹ Kot ugotavlja Ferrari Bravo (2001: 331), so k vzpostavitvi pravnega sistema pripomogle tudi kombinacije (ki se skozi zgodovino spreminjajo) hegemonskih odnosov in (vzajemnih) ravnotežij moči.

Leta 1576 si je Jean Bodin suverenost predstavljal kot absolutno in ekskluzivno. Po njem je vsako sprejemanje morebitnih drugih oblasti na istem ozemlju nujno vodilo v uničenje dejanske suverenosti. Ker je bila takšna zasnova že v izhodišču »nerealistična«, saj celo v absolutističnih državah navadno srečamo delitev dela pri pripravi zakonov in njihovem izvajanju, je Bodin poskušal to težavo rešiti z ločevanjem med načelno suverenostjo, ki je bila osredinjena v rokah oziroma v osebi cesarja in vlade, ter dejansko delitvijo in organizacijo suverenosti v praksi (ibid.).

Bodinova toga konceptualizacija je bila predmet številnih razprav, še pomembnejše pa je, da se je znatno spreminjala. S tem, ko je absolutistično državo nadomestila ustavna država in to pozneje demokratična država, se je suverenost v praksi skozi čas temu prilagodila. Diskurzivni razvoj in dejansko nastajanje novih oblik države sta dialektično napredovala. Zastavitev *parlamentarne suverenosti* v Angliji, Rousseaujev koncept *ljudske suverenosti* (ki osišče oblasti prenese s cesarja na ljudstvo) in Webrov koncept *državne suverenosti* (ki suverenosti ne pripisuje niti cesarju niti ljudstvu, temveč sami državi), so vsi pripomogli k oblikovanju ideoloških temeljev za določene (nepovezane) moderne države (ibid., 10).

Suverenost dejanskih držav s spremembami notranje organizacije politične oblasti ni postala bolj ali manj relevantna ali pomembna. Različne oblike vlade so se izkazale za povsem združljive z idejo suverenosti, ki je bila v obdobju po Bodinu primerno omehčana. Lahko bi rekli, da je to omehčanje postalo bolj očitno v času sklenitve vestfalskega miru, na katerega po navadi gledamo kot na odločilno obdobje pri opredelitvi državne suverenosti. Vendar pa številna zgodovinska dejstva kažejo nasprotno, in sicer, da je do uveljavitve »trše« različitve državne suverenosti, ki se največkrat povezuje z vestfalskim mirom, prišlo šele po francoski revoluciji in s krepitvijo nacionalističnih ideologij med industrijsko revolucijo v devetnajstem stoletju. Proučevanje Svetega rimskega cesarstva in njegove dediščine v Evropi kaže mehko in porozno prehajanje okrog suverene oblasti za časa Bodina, njeno utrditev pred približno dvema stoletjema in postopno vračanje k zgodnejšim normam po svetovnih vojnah v dvajsetem stoletju. Tudi nedavne konstruktivistične študije državne suverenosti na splošno napeljujejo na tovrsten sklep (Bartelson, 1995; Kratochwil, 1989).

Na podlagi predpostavke, da so moderne države dejansko integrirane v vseobsegajoč sistem držav, lahko razvijemo natančnejšo predstavo suverenosti, ki temelji na naslednjih štirih domnevah:

1. Ločevati je treba med notranjo in zunanjo suverenostjo. Notranja se nanaša na odnos med državo in družbo (avtonomija države glede na družbo), medtem ko se zunanja suverenost nanaša na zunanje odnose države v mednarodnem sistemu (neodvisnost države od drugih držav). V obeh pogledih suverenost ni zgolj produkt zmožnosti legitimne uporabe sile, temveč posledica medsebojnega priznavanja. Pomembno je razlikovati ta dva vira priznavanja – če se notranja suverenost zanaša na konsenz znotraj meja države, je predpostavka zunanje suverenosti priznanje drugih držav. Merila

za takšno priznavanje se skozi čas drastično spreminjajo in ni nujno, da obe dimenziji priznavanja zlahka soobstajata. Številne države so uživale mednarodno priznanje, ne da bi dosegle konsenz doma (razni avtoritarni režimi ali propadle države, kot je na primer Somalija). Obstajajo pa tudi primeri političnih avtoritet, ki jih kljub veliki podpori doma druge države niso priznale.

2. Suverenost je mogoče deliti in preoblikovati, ne da bi izgubili njeno substanco. Na tej podlagi lahko dopuščamo možnost notranjega preoblikovanja suverenosti in nastanka novih institucionalnih oblik – oboje je mogoče v različni meri zaslediti v različnih fazah razvoja modernih držav. Ideja, da je mogoče suverenost deliti in spreminjati, je ena od domala najpomembnejših inovacij v moderni politični filozofiji. Kar zadeva notranjo suverenost države, je bila posledica ta, da so nove institucionalne ureditve za horizontalno in vertikalno delitev politične oblasti, kot sta delitev ustavnih oblasti in federalizem, postale legitimni izrazi suverenosti.
3. Dve dimenziji suverenosti – notranja in zunanja – se lahko razvijeta ločeno druga od druge. To pomeni, da ni nujnega sovpadanja med različnimi fazami njunega razvoja.
4. Čeprav imata lahko notranja in zunanja suverenost ločene poti razvoja, obe dimenziji vseeno ostajata medsebojno odvisni.

Glede na to, da imata lahko notranja in zunanja suverenost ločene, dasiravno soodvisne poti razvoja, lahko prepoznamo različne empirične pojavnosti v zgodovini razvoja suverenosti. Grande in Pauly (2005: 12) navajata naslednje:

- absolutistična država (sedemnajsto in osemnajsto stoletje), ki sta jo zaznamovali koncentracija in centralizacija suverene oblasti in varnostnih funkcij;
- ustavna država (devetnajsto stoletje), ki jo je zaznamovala razpršitev suverene oblasti med lokalne oblasti, ustave in pravne predpise;
- nacionalna država (devetnajsto stoletje), ki jo je zaznamovala integracija domačega prebivalstva prek predstave skupne zgodovine, jezika, družbeno-kulturnih verovanj in doktrin o nacionalni varnosti;
- demokratična država (devetnajsto in dvajseto stoletje), ki jo je zaznamovala premestitev osišča suverenosti z vladarjev na vladane – v resnici gre za nastanek ljudske suverenosti;
- država blaginje (dvajseto stoletje), ki jo zaznamujejo razširjene funkcije suverene oblasti, vključno z veliko širšo opredelitvijo odgovornosti za varnost državljanov.

V luči povedanega gre razumeti poskuse različnih avtorjev, da bi opredelili načela, ki so doslej opredeljevala moderno državo, in sicer z izhodiščem v suverenosti in posledicah, ki jih ima ta koncept za razmerja med družbo in oblastjo v dani politični skupnosti oziroma na omejenem ozemlju.

Nemara je najpomembnejši poskus Maxa Webera (1978: 55), ki za temeljni – čeravno ne vedno tudi najbolj izpostavljen – vidik moderne države postavi njen

monopol nad uporabo sile. Moderna država se od poprejšnjih oblik avtoritete razlikuje predvsem zaradi svoje sposobnosti koncentriranja, institucionalizacije in reguliranja uporabe prisile, česar ni bilo mogoče zaslediti v predmodernih družbah. Moderna država je skratka omejila in »civilizirala« uporabo sile v družbi, ta proces pa je mogoče začrtati na podlagi štirih načel, ki eksplicitno ali implicitno spadajo tudi v opredelitev moderne družbe:

1. Načelo suverenosti. Monopol legitimne uporabe sile implicira suverenost. Suverenost koncentrira legitimno pristojnost uporabe sile v neki družbi v rokah javne avtoritete in s tem izključi posameznike, skupine in organizacije iz aktivnega sodelovanja pri legitimni uporabi sile.
2. Načelo teritorialnosti. Ozemlje omejuje izvajanje avtoritete na ozemlje države. Pristojnost legitimne uporabe sile s strani države torej ni razširjena onkraj njenih ozemeljskih meja, razen v primeru samoobrambe.
3. Načelo racionalne legitimnosti. Racionalna legitimnost zahteva, da mora politična avtoriteta nujno (četudi ne izključno) temeljiti na formalnih pravilih in skladnem, kodificiranem pravnem redu, ne pa na tradiciji ali božji milosti.
4. Načelo birokratske institucionalizacije. Birokratska institucionalizacija zagotavlja, da se suverena oblast na danem ozemlju izvaja stalno, zanesljivo in uniformno.

Moderna država je ta štiri načela posvojila in to je v veliki meri pripomoglo k njenemu uspehu – v primerjavi z drugimi oblikami avtoritete – in njeni stabilnosti. Poleg tega je v dvajsetem stoletju moderna država postala edina legitimna oblika institucionalizacije politične avtoritete. Seveda so se ohranile tudi druge oblike upravljanja, vendar so bile podrejene oblasti države. Učinkovitost in legitimnost teh drugih oblik političnih skupnosti je bila odvisna od tega, ali so jih priznale države ali mednarodne organizacije, ki so vključevale države (Grande in Pauly, 2005: 8).

Podobno kot Weber tudi McGrew (1997, 3; glej Pikalo, 2003: 83) izolira štiri načela, ki po njegovem mnenju uravnavajo razmerje suverenost-država in so se razvila v zadnjih treh stoletjih po uveljavitvi vestfalskega sistema. Medtem ko je Webrova opredelitev in razvrstitev načel nekoliko bolj vsebinska – opredeljuje lastnosti, ki naj bi jih izpolnjevale moderne države, da bi jih lahko obravnavali kot takšne – pa je razumevanje teh načel pri McGrewu bolj formalne narave:

1. Teritorialnost. Države imajo določene ozemeljske meje, ki pomenijo tudi meje njihovega pravnega reda in obsega politične oblasti. Teritorialnost je temeljno načelo moderne politične organizacije in pomeni, da je človeštvo razdeljeno v politične enote z ločenimi in trdno določenimi ozemlji.
2. Avtonomija. Države lahko urejajo svoje notranje ali zunanje zadeve na način, ki si ga same določijo, brez vsakršnega zunanjega vmešavanja ali nadzora.
3. Suverenost. Iz načela avtonomije se je začelo postopno razvijati načelo suverenosti. Znotraj določenih ozemelj je država najvišja oblast. Ima nedeljivo in izključno pravico vladanja in je najvišji vir pravne in politične avtoritete.

tete nad ljudmi, ki živijo na določenem ozemlju. Ta najvišja avtoriteta ima pomembno lastnost, tj. da je nedeljiva, kar z drugimi besedami pomeni, da na določenem ozemlju ne moreta obstajati dve najvišji avtoriteti. Tako je danes človeštvo razdeljeno na suverene države, ki ne priznavajo politične ali pravne avtoritete nad njimi.

4. Pravnost. Odnose med suverenimi državami regulira mednarodno pravo, toda samo v obsegu, v katerega privolijo države same. Ne obstaja namreč višja pravna avtoriteta od države, ki bi lahko državljanom nalagala morebitne naloge.

Če v sodobnosti prihaja do temeljnega preoblikovanja moderne države, bi pričakovali, da to v temelju vpliva na omenjena konstitutivna načela. Rekonstitucija javne oblasti bi namreč morala pomeniti erozijo, spremembo in preoblikovanje načinov, na katere se izražajo ta temeljna načela moderne državnosti. Spremembe določenih držav se seveda lahko razlikujejo v obsegu in dosegu. Te spremembe so lahko omejene na eno teh načel ali vključujejo vsa načela hkrati. Mislimo lahko tudi vsaj dve vrsti sprememb: notranje spremembe načel moderne državnosti ali njihovo nadomeščanje z drugimi načeli politične oblasti. Prva vrsta sprememb bi napeljevala na preoblikovanje prepoznavnih oblik države in bi bila bržkone postopna. Spremembe druge vrste pa bi napeljevale na prehod v določeno obliko postmoderne konfiguracije politične oblasti.

Sklep

Kot morda najbolj jasno ugotavlja Gordon Graham (1997: 11), je »suverenost osrednji politični koncept«. To pravzaprav pomeni, da je politično telo suvereno, če ima samo toliko avtoritete, da »lahko zadnje sprejema odločitve, da ima – kot bi lahko rekli – zadnjo besedo. Če je neko politično telo podrejeno avtoriteti nekega drugega telesa (npr. občinski svet nasproti državnemu parlamentu), to ni suvereno. Nima zadnje besede.« Če poleg tega upoštevamo Rosenbergovo (1994) analizo, postane jasen strateški odnos modernih zahodnih družb s politično obliko države. To nas namreč napelje na misel, da je treba suverenost zgodovinsko razumeti kot obliko politične oblasti, značilne za kapitalizem. Nadalje domneva, da te strateške povezave (med kapitalističnimi odnosi produkcije in suvereno obliko države) podpirajo svojstveno obliko moderne mednarodne oblasti – in pravzaprav pojasnjujejo, kako lahko globalni sistem nacionalnih držav sploh obstaja. Razmišljanje, ki iz tega sledi, se potemtakem ponuja samo po sebi. Kaj sledi, ko mora kapitalizem za svoje lastno preživetje preseči na suverenosti zgrajene koncepte oblasti in reda, tako na področju mednarodnega kot notranjega?

Če povedano sintetiziramo, lahko sklenemo, da v kontekstu notranje strukture politične družbe koncept suverenosti implicira verovanje, da obstaja absolutna politična oblast nad skupnostjo. V odnosih med političnimi skupnostmi pa se to

verovanje preobrne v svojo antitezo, in sicer, da na področju mednarodnega ne obstaja nikakršna vrhovna oblast. Navsezadnje se obe verovanji dopolnjujeta, saj sta notranji in zunanji izraz iste ideje (Bartelson, 1995: 16–17).

Suverenost ima – kot rečeno – notranjo in zunanjo dimenzijo. Njene zunanje lastnosti so posredno in/ali neposredno povezane s (prevladujočo) ureditvijo v okolju, torej v mednarodnem sistemu. Kljub številnim avtorjem, ki so se v preteklem desetletju ukvarjali s procesi globalizacije in poskušali podati različne razlage njenega vpliva na mednarodni sistem držav, se nam delo Hedleyja Bulla (1977) o izvoru, naravi in bistvenih potezah mednarodnega sistema zdi še vedno ključen, nadvse uporaben in popoln pregled problematike. Tako Bullovo razlago mednarodnega sistema kot družbe držav uporabljamo za nekakšno izhodišče pri našem poskusu definiranja oblike državne suverenosti in njenih sprememb v sodobnem svetu.

V učbenikih teorij mednarodnih odnosov srečamo skupno predpostavko, da mednarodni sistem izvira iz 17. stoletja in da je bil vestfalski mir točka njegovega nastanka. Takrat pa še ne moremo govoriti o mednarodnem sistemu, še posebej če upoštevamo Bullovo (1977: 10) definicijo pojma sistema kot okolja, v katerem so »države v rednih stikih druga z drugo in kjer poleg tega med njimi obstaja dovolj interakcij, da je obnašanje vsakega nujnega elementa prisotno v kalkulacijah drugega, takrat lahko govorimo o oblikovanju sistema«. Sledi, da na eni strani države uveljavljajo – v odnosu do svojega ozemlja in prebivalstva – tisto, kar lahko imenujemo notranja suverenost, kar pomeni nadrejenost vsem drugim avtoritetam na danem ozemlju in nad danim prebivalstvom. Po drugi strani uveljavljajo, kar lahko imenujemo zunanja suverenost, s katero je mišljena – ne nadrejenost, ampak – neodvisnost od vsake zunanje avtoritete (Bull, 1977: 8).

Z besedami Jensa Bartelsona (1995: 17), ki poskuša upoštevati genealogijo tega koncepta, je treba poudariti vpliv teritorialne suverenosti na oblikovanje moderne države kot konstitutivnega elementa mednarodnega sistema držav. Ne nazadnje je, po njegovem mnenju, suverenost načelo legitimnosti, ki je značilno za mednarodni sistem, ki je nastal v obdobju po srednjem veku. Na tej podlagi ugotavlja, da – na svojem vrhuncu – suverenost konotira unificirano politično stanje, vendar se izkaže kot neukrotljiva, ko se o njej razmišlja kot o nečem, kar je državam »notranje« ali »zunanje«. Suverenost se kot koncept kaže »neodvisno od svojih instanc v domači ali mednarodni sferi. Namesto tega prečka omenjeni ravni analize in se kaže kot pogoj za njuno ločevanje in neodvisnost – oblikuje ključno povezavo med anarhijo in hierarhijo.«

Z nastopom moderne postane torej suverenost – ob tem, da ohrani logiko neločljivosti – organizirajoče načelo politične realnosti in tudi našega razumevanja le-te, načelo, ki politično realnost deli na etično nasprotujoče si domene, ki implicirajo druga drugo. Država se konceptualizira kot celota, sposobna asimilirati politične in družbene razlike v eni obliki, skupaj pa jo drži vrsta analognih odnosov, ki posredujejo med univerzalnim in partikularnim, med subjektom in objektom.

Tukaj je ključno razlikovanje med notranjo in zunanjo suverenostjo. Če jih upoštevamo kot navznoter suverene, države vedno že definira neka danost reda. Obstoj vseobsegajoče državne avtoritete nad danim ozemljem omogoča državam institucionalizacijo moralno ustreznih vrednot in načel, četudi to ni nujna posledica. Nasprotno, v postvestfalskem evropskem sistemu držav, ki je bil globalno razširjen v dvajsetem stoletju, ni jamstva reda, ker ne obstaja vseobsegajoča oblast. V mednarodnem kontekstu politični imperativ težnje k redu in izogibanju vojni vsebuje zavezo maksimiranju državnega interesa (definiranega kot moč). Države delujejo analogno Hobbesovim posameznikom v naravnem stanju, vendar brez možnosti družbene pogodbe. Ključno sredstvo mednarodne politike tako postane vzpostavljane ravnotežja moči, ki bo zagotavljalo mir oziroma, če pri tem ne bo uspešno, zastraševanje in vojno (Hutchings, 1999: 18).

Sklenemo lahko, da pravno-politični koncept suverenosti v širokem pomenu služi zaznamovanju oblasti, ki v zadnji instanci ukazuje v neki politični družbi, in posledično, ločevanju te od drugih človeških združenj, v katerih organizaciji ne obstaja takšna vrhovna, izključna in neposredna (neizpeljana) oblast. Ta koncept je torej ozko vezan na koncept politične oblasti: suverenost hoče biti namreč pravna racionalizacija suverenosti, v smislu, da preoblikuje silo v legitimno oblast, dejansko oblast v oblast po pravu. Suverenost se seveda oblikuje na različne načine, glede na različne oblike organizacije oblasti, ki so se zvrstile skozi človeško zgodovino: v vseh lahko vedno zasledimo vrhovno oblast, četudi se potem ta utemeljuje ali izvaja na zelo različne načine (Quagliioni, 2004: 4).

Literatura

- BARTELSON, JENS (1995): *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BENKO, VLADIMIR (1997): *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- BENTHAM, JEREMY (1988[1789]): *The Principles of Morals and Legislation*. Amherst: Prometheus Books.
- BROWN, CHRIS (1992): *International Relations Theory: New Normative Approaches*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- BROWN, CHRIS (2002): *Sovereignty, Rights and Justice: International Political Theory Today*. Cambridge: Polity Press.
- BULL, HEDLEY (1977): *The Anarchical Society*. New York: Columbia University Press.
- DERRIDA, JACQUES (2008): *Seminaire: La bete et le souverain. Volume I (2001–2002)*. Pariz: Editions Galilee.
- ECO, UMBERTO (2003): *Baudolino*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- FERRARI BRAVO, LUCIANO (2001): *Dal fordismo alla globalizzazione. Cristalli di tempo politico*. Rim: Manifestolibri.

- GRAHAM, GORDON (1997): *Ethics and International Relations*. Oxford: Blackwell Publishers.
- GRANDE, EDGAR IN LOUIS W. PAULY (2005): Reconstituting Political Authority: Sovereignty, Effectiveness, and Legitimacy in a Transnational Order. V *Complex Sovereignty: Reconstituting Political Authority in the Twenty-First Century*, E. Grande in L. W. Pauly (ur.), 3–21. Toronto: University of Toronto Press.
- HUTCHINGS, KIMBERLY (1999): *International Political Theory. Rethinking Ethics in a Global Era*. London: Sage Publications.
- JACKSON, ROBERT (2007): *Sovereignty: The Evolution of an Idea*. Cambridge: Polity Press.
- KANTOROWICZ, ERNST H. (1997): *Kraljevi dve telesi. Študija o srednjeveški politični teologiji*. Ljubljana: Krtina.
- KOKOL, MATEVŽ IN JERNEJ PIKALO (2015): Suverenizem kot dekonstrukcija suverenosti. *Teorija in praksa* 52(6): 1077–1098.
- KRATOCHWILL, FRIEDRICH (1989): *Rules, Norms and Decisions. On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MACHIAVELLI, NICCOLO (2003): *Politika in morala*. Ljubljana: Slovenska matica.
- MCGREW, ANTHONY G. IN PAUL G. LEWIS (1992): *Global Politics: Globalization and the Nation-State*. Cambridge: Polity Press.
- QUAGLIONI, DIEGO (2004): *La sovranità*. Rim: Editori Laterza.
- PIKALO, JERNEJ (2003): *Nacionalna država v dobi globalizacije: ali je možna kozmopolitska demokracija?* Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- ROSENBERG, JUSTIN (1994): *The Empire of Civil Society. A Critique of the Realist Theory of International Relations*. London: Verso.
- WALKER, ROB B. J. (1993): *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WALLERSTEIN, IMMANUEL (2006): *Uvod v analizo svetovnih-sistemov*. Ljubljana: Založba / *cf.
- WEBER, MAX (1978): *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkley: University of California Press.
- ZACHER, MARK W. (1992): The Decaying Pillars of the Westphalian Temple: Implications for International Order and Governance. V *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*, J. N. Rosenau in E.-O. Czempiel (ur.), 58–101. Cambridge: Cambridge University Press.